

Merike Toro: "Tasapisi hakkame aru saama, et kaugelki kõik, mis nõukogude ajal tehti, ei olnud halb. Hinnangut ühiskonnas valitsenud poliitilisele süsteemile ei saa ega tohi mõtlematult üle kanda selle süsteemi tingimustes tegutsenud inimestele ja nende tööle."

Viva la Musica!

M e r i k e T o r o

G. Otsa nim Tallinna Muusikakooli vanemkutseõpetaja

Mul on raske mõista pedagooge, kes leiavad, et ühiskonnakorra muutumise tõttu ei saa nad enam teha midagi nii, nagu tegid varem, et peavad edasitöötamiseks kõik ümber õppima ning justkui kogu oma elu otsast alustama.

Loomulikult toovad aastad igaühele kogemusi, oskusi ja tarkust, täiendavad meetodiliste nippide ja töövõtete pagasit, kuid inimestena oleme ikka need-samad. Vähemasti mina ei saa enda kohta küll öelda, et mu taotlused ja püüdlused muusikat õpetades oleksid praegu teistsugused, kui olid siis, mil seisin oma tee alguses.

Vene ajal pidid koorikontserdid algama parteid või riigijuhte ülistavate helitöödega. Need olid ühtviisi vastumeelt nii õpetajate kui ka õpilaste enamikule, aga polnud parata. Kavad tuli kinnitada ja punased lood pidid seal olema, neist ei saanud mööda hiilida. Niipea kui sai, jäeti need kõrvale ning mingit eraldi koo-

litust Lenini-lauludeta kavade koostamiseks muusikaõpetajad küll ei vajanud.

Et ideoloogilise surve alt pääsemine tähendas ka hariduses varasemaga võrreldes mõõtmatult suuremat valikuvabadust, maailmale avatust ja arenguperspektiive, on nii endastmõistetav, et sellest ei tasu rääkidagi. Pigem võiks mõelda, mis on meid takistanud avanenud võimalusi täiel määral kasutamast. Millega seletada või vabandada, et nõukogude aja kitsastes oludes õitses meie hariduses mõndagi, mis praegu kiratsema kipub?

Kodály õpetus jõudis Eestisse

1964. aasta suvel toimus Budapestis ISME (*The International Society for Music Education*) VI konverents, mille peateema oli "Uus muusika ja muusikaline kasvatus". Konverentsist võttis osa üle 700 muusikaõpetaja, koorijuhi ja helilooja rohkem kui kolmekümnest riigist. Nõukogude Liidust sõitis konverentsile 43-liikmeline delegatsioon, kuhu kuulusid ka professor Riho Päts, Heino Kaljuste, Uno Järvela, Kuno Areng, Maie Tigane ja Aksel Pajupuu.

Konverentsi koht ei olnud valitud juhuslikult. Béla Bartóki ja Zoltán Kodály nimed olid tuntud üle maailma ning ungarlaste saavutused muusikakasvatuses pärvinud paljude riikide suurt huvi ja tähelepanu.

Zoltán Kodály seadis sihiks parandada oluliselt koolide muusikaõpetuse taset ja laste lauluoskust. Tema koostatud muusika õpperaamatud olid ehitatud üles ta enda loodud relatiivsele noodilugemissüsteemile, mis saigi tema järgi oma nime – Kodály meetod. Muusika süvaklasside võrgustiku rajamine, läbimõeldud muusikakasvatus juba alates lasteaiast, muusikatundide arvu suurendamine üldhariduskooli keskastmes (Ungaris oli tollal 1.–8. klassini kaks laulmis- ja kaks koorilaulutundi nädalas), efektiivne meetodika ning õpetuse põhjalikult läbimõeldud sisu ja süsteem olid andnud tulemust, mida ungarlased ISME toimimise ajal uhkusega demonstreerisid. Kõik konverentsipäevad algasid näidistundidega, järgnesid eri maade muusikapedagoogide ettekanded, vaheaegadel pakuti kokku veerandsada kontserti, tutvustati erialakirjandust (1).

Tänapäeval on meie haridusjuhtide ja pedagoogide osavõtt rahvusvahelistest konverentsidest, kongressidest ja seminaridest igapäevane. Enamasti tullakse nüüdki koju tagasi heade muljetega ning jagatakse kolleegidega oma vaimustust kuuldu ja nähtu üle. Aga teadmisest, et kuskil mujal on asjad paremini kui meil, on vähe kasu, kui me teiste häid ideid ja kogemusi oma oludesse kohandatult ei rakenda. Riigi tasandil ja toel on saanud tavaks ellu viia vaid hariduse korralduse ja struktuuri kõige üldisemaid reforme, huvi kitsamaid haridusvaldkondi puudutavate probleemide vastu on vähene. Juhtimispüramiidi tipust näivad mured ühe või teise aine õpetamise pärast võib-olla tõesti väikesed ja tähtsusetud, ometi moodustavad just need kogu hariduse aluse. See, kas koolimaja kuulub vallale või äriühingule, mõjutab lapse laulmis- ja lugemisoskust kindlasti vähem kui see, mida õpetaja tunnis talle õpetada saab või oskab.

1964. aastal tulid meie muusikud Budapestist tagasi teadmisega, et murrang peab tulema ka Eesti muusikahariduses (2). Kodály meetod otsustati kasutusele võtta ning leiti, et katsetamiseks ja tulemuste kiireks nägemiseks on Eestiski vaja muusika süvaklasse. Esimene neist avati – uskumatu, kuid tõsi! – juba samal sügisel.

Muusikaõpetuse uuenemise alguse juures seisnud pedagoogid kinnitavad, et tollase haridusministri Ferdinand Eiseni roll selle protsessi avamises on olnud sama suur kui Heino Kaljuste oma. Eisenit huvitas hariduse sisu ja selle edendamine sügavalt ning üksikasjadeni. Tänapäeva poliitiliste ministrite puhul ei oska me sellist süvenemist ette kujutada. Nii nagu Eisen luges isiklikult läbi kõigi kooliõpikute käsikirjad, tegi ta enne muusikaklasside avamist reisi Ungarisse. Käis ise Budapestis asja kontrollimas, laskis seal endale kõike näidata-seletada ning vaagis siis, kas tegemist on ikka nii väärt algatusega, et avada Eestis suurendatud tundide arvuga klassid. Otsus sai jaatav. Kui minister Ungarist tagasi tuli, andis ta siinsetele muusikapedagoogidele rohelise tee.

Esimene muusika süvaklass avati Tallinna 22. Keskkoolis (nüüdne Jakob Westholmi Gümnaasium) ning sellega alustas tööd tollal noor õpetaja, praegu

Leheküljed Heino Kaljuste koostatud esimesest laulikust. Kogu noodigraafika ja kõik illustratsioonid on tehtud tema oma käega. Lehthaaval valminud trükis "kõrgendatud muusikalise kasvatusena üldharidusliku kooli 1. klassile" tiraaziga 1550 eksemplari valmis 1966. aasta veebruaris.

EMA emeritprofessor Ene Üleoja. Loomulikult ei olnud tal kohe esimesel sügisel kuskilt võtta ainekava ega laulikuid, need valmisid samal ajal, paralleelselt õpetamisega. Heino Kaljustel olid ungarlaste õpperaamatud ees, nende järgi koostas ta meie omasid. Ene Üleoja sai Kaljustelt lehthaaval materjali, vahel ainult üheks tunniks, nii ei teadnud ta ise esialgu sedagi, kuhu lõpuks välja jõuab.

Uuendusi vedasid entusiastid

Germaani kultuuris kasutatakse nootide tähtnimesid (c, d, e, f...), romaani kultuuris silpnimetusi (do, re, mi, fa...). Meil olid kasutusel mõlemad ning seetõttu leidis Heino Kaljuste, et tuleb "leiutada" kolmas süsteem, muidu tekib segadus. Venno Laul tuli kohe ka sellele mõttele, et silpide kombineerimisel harjutustes ei tohi tekkida rumalaid sõnu, mida lapsed teadagi rõõmuga laulaksid. Mõlemad mehed koos mõtlesidki välja relatiivse helirea astmete "eestikeelsed" nimed: jo, le, mi, na...

Vahemärkusena olgu öeldud, et kuigi rumalate sõnade teke oli ennetatud, leidis ikka võimalusi silpe ka nii sobitada, nagu ei oleks tohtinud. Näiteks laulsime kõrgendatud astet kasutades klassis harjutusena ka sellise rea: le, ni, ni, so, ni – Lenini soni! Nalja kui palju.

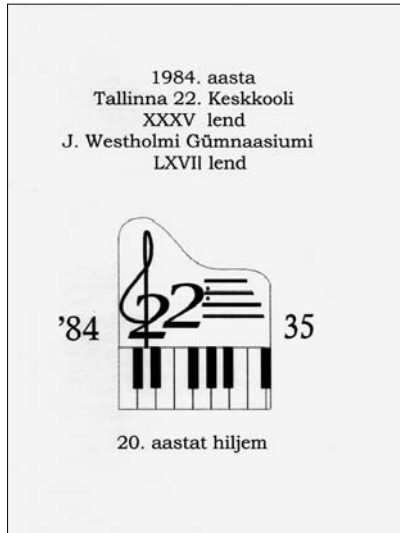
Tundub uskumatu, kui kiiresti ja süsteemselt suudeti Eestis tol ajal muusikahariduse reform ellu viia. Relatiivne noo-

dilugemismeetod oli alles nii uus, et isegi astmerea lõplikes nimedes lepiti tööpoolest kokku alles töö käigus. Veel 1964. aasta septembris, kui reform oli juba jõuliselt alanud ning esimene muusika süvaklass täie hooga töös, pakkus Nõukogude Õpetaja: "Heliastmik oleks "jale" süsteemis järgmine: ja, le, mi, ni, ro, su, wa, ja. Absoluutset helikõrgust aga tähistatakse tähtnimedega" (4).

Uus meetod läks kohe käiku kogu üldhariduskooli muusikaõpetuses. Mõtteid vahetati ja konkreetseid soovitusi anti metoodikakonverentsidel, samuti haridusajakirjanduse kaudu (3). Tavaklasside laulikuid tegid alguses Riho Päts ja Heino Kaljuste koos. Kaljuste koostas ka esimesed muusikakallakuga klasside laulikud. Esimene neist jõudis kooli 1967. aasta sügiseks, mil tööd alustas neljas muusikakallakuga 1. klass. Laulikud valmisid järk-järgult, 5., 6. ja 7. klassi omad tegi Ene Üleoja. Nüüd juba ligemale 40 aastat vanad trükised on praeguse niinas, "kapsaks" loetud ja lauldud, neid oleks vaja uuendada ja korlusena välja anda.

Kõigis Eesti koolides hakati laulma Kodály meetodil. Ainult mõned lastemuusikakoolid jäid kasutama absoluutset süsteemi. Uus oli esialgu võõras ja võib-olla arusaamatugi, ehkki asjakohast õpet pakuti igal pool. Ilmselt polnud lastemuusikakoolide õpetajatel ka tungivat vajadust hakata vaeva nägema Kodály meetodi mõistmise, omaksvõtmise

Muusika süvaklassi laulik.
1984. aastal muusika süvaklassi lõpetanud andsid juubeliaastal välja oma lennu lauliku – korralikult toimetatud trükise koolipäevil õpitud 26 looga, mille noodid nad omal ajal tahvlilt maha pidid kirjutama. Iga laulu juures seisab, mis klassis see õpitud on ja kus esitatud.

ja harjutamisega, sest nende õpilased said senise, s.o absoluutse noodilugemissüsteemiga suhteliselt paremini hakkama kui tavakoolide lapsed.

Kodály meetod on meie muusikaõpetuses kasutusel praeguseni ning töötab hästi ühtaegu süva- ja tavaklassides – nende inimeste käes, kes tahavad ja oskavad seda kasutada.

Ühiskonnas toimunu on mõistagi avaldanud mõju nii haridussüsteemile tervikuna kui ka eri ainete õpetamisele ja õppimisele. Materiaalne toimetulek on muutunud järjest tähtsamaks, domineerib vajadus ja soov õppida eelkõige majandus- ja reaalseid, arvutit, õigus-teadust ning võõrkeeli. Noorte valmisolek ja julgus siduda oma tulevik muusika või muude kaunite kunstidega on vähenenud. Lisaks on riieksamite süsteem lükanud tagaplaanile õppeained, milles eksamit sooritada pole vaja. Ometi töötavad praegugi mitmel pool Eestis heatasemelised muusikaklassid. Näiteks on Tartu Karlova Gümnaasiumis väga korralik süvaõpe, terve hulk silmapaistvalt tugevaid koore ning traditsioonilistele muusikaainetele lisaks antakse koguni hääleseadetunde. Kus jätkub tublisid tegijaid, seal leitakse ka võimalused.

Laiapõhjaline muusikaharidus

Mina töötasin Tallinna 22. Keskkooli muusikaklasside õpetajana aastatel 1972–1986. Alustasime siis kõik 1. klassiga ja viisime oma lapsed välja 11. klassi. Pean saadud kogemust väga väärtuslikuks: see nõudis kogu vastutuse enda peale võtmist ning õpetas nägema

iga vanuseastme probleeme. Jõudsin nende aastatega teha läbi kaks täistsükli 1972. ja 1973. aastal alustanud lendudega, kes lõpetasid vastavalt 1983. ja 1984. aastal.

Muusikaklassi pääsesid lapsed konkursiga. Soovijaid oli mitu korda rohkem kui kohti. Tol ajal ei tehtud katseid mitmesse kooli korraga, kes oli tulnud ja vastu võetud, see jäi. Muusikaklassi tahtjate võimeid kontrolliti lisaks eesti keeles ja matemaatikas. Peeti silmas ohtu, et kui muu õppimine väga raskelt läheb, käib muusikaainetest tulenev koormus üle jõu. Meelega võeti vastu ka paar mitte eriti musikaalset, aga muidu tublit last, et näha, kas nad arenevad teiste kõrval edasi. Selgus, et arenesid, kusjuures kaaslastega võrdset.

Räägime sageli praeguste laste liiga suurest töökoormast. Tolle aja muusikaklassides oli 1., 2. ja 3. klassis kuus laulutundi nädalas, lõpuklassi õpilased said kaks solfedžo- ja kaks harmoonia-tundi ning kaks tundi muusikaajalugu pluss pillimäng ja kooriproovid. Põhikooli ja keskkooli lõpul tuli sooritada muusikaeksam. See koosnes solfedžost (kirjalik diktaat) ja muusikaajaloost. Muid aineid oli sama palju ja samas mahus kui teistel, muusikat õpiti lisaks. Peale selle andsime rohkesti kontserte. Aga ma ei mäleta, et keegi oleks kurtunud ajapuudust, ülekoormatust või vastumeelsust. Kogu see töö käis suure entusiasmi ja vastastikuse innustamisega ning andis ka õpetajale palju tagasi.

On hulk mälestusi, mis veel praegu südame soojaks teevad. Näiteks helistas ühe väikese tüdruku ema, et öelda: lap-

sele meeldivad laulutunnid nii väga, et ta on koduski mõtetega aina koolis, mängib mind, kordab mu sõnu ja liigutus!

Veel praegu, kui mõnega oma kunagistest õpilastest kokku saan, meenutame heldimusega neid aegu. Minu viimase lennu lõpetamisest möödus kevadel 20 aastat ja sel puhul andsid nad välja lauliku. See on korralikult toimetatud, tipp-topp noodigraafikaga trükis, kus sees 26 laulu, mis ma neile õpetasin. Iga loo juurde on märgitud, mis klassis õpitud ning kellele ja millal esitatud.

Nootide hankimine oli tollal omaette küsimus, paljundamine aga hoopis vaevavale. Kirjutasin laulud tahvlile ja lapsed seal ümber oma noodivihikutesse. Kui tüütu töö see oli ja kui palju aega võttis! Aga ometi on nende mälestuslauliku saatesõnad sellised: "Aitäh Sulle nende muusikat täis aastate eest! *Viva la Musical!*"

Kummaline, aga mingeid tõsiseid probleeme meil vist ei olnudki. Keskmes tuli mõistagi natuke rohkem vaeva näha, aga kui lastel see raske iga mööda sai, oli nende õpetamine keskkoolis juba lausa helge töö. Raha, ruumid, tunniplaani sättimine – kõik tuli justkui isenesest. Ma pole kunagi pidanud ukstel seisma ja valvama, et mu õpilased kooriproovist minema ei jookseks. Nad ise tahtsid laulda ja väga ka esineda. Võimalusi selleks otsisime igalt poolt. Ühe neist leidsin näiteks oma abikaasa kaudu, kelle sõber töötas Tõravere observatooriumis. Tema vahendusel saime seal kontserdi anda. Mingit bussi polnud meil tarvis, vaatasime sõiduplaanist rongi väljumisaja ja läksime. Bussiga käisime kaugemal, lennukiga reisisime isegi Gruusiasse. Õigupoolest ma isegi ei tea, kuidas need sõidud kinni maksti. Direktor Harald Matvei oli samasugune entusiast nagu meie, tema korraldas kõik, tuli tihti ka ise laulureisile kaasa.

See oli hasart ja elustiil. Segakooril oli üks proov nädalas. Kui sellest väheks jäi, kasutasime harjutamiseks ära ka mõne 20-minutilise söögivahetunni. Tagantjärele mõtlen, et kas lapsed jäid siis söömata või...? Ei mäleta, et see oleks üldse jutuks olnud, igatahes keegi kaebama ei tulnud. Vahel hilinesid nad järgmisse tundi ja teiste ainete õpetajad panid seda muidugi pahaks. Nagu ka nende "marionettide orkestri". Algaklassides kasutasin palju rütmimänge, hiljem tegi-

me juba komplitseeritud harjutusi ungari õpikutest ning tihti tuli koduse tööna need selgeks saada. Ega nad alati viitsinud kodus harjutada ja siis juhtuski, et hommikul esimeses tunnis, mis juhtumisi oli eesti keel, käis kõva koputamine... Kuidagi sain kolleegidega asjad ikka alati klaaritud.

Süvaklassid peavad jääma

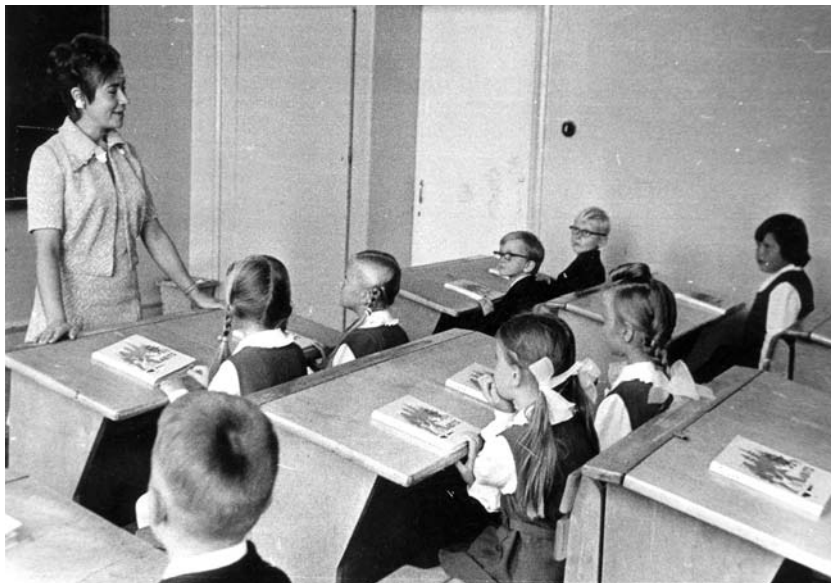
Loomulikult esinesime koolis kõikidel aktustel. Repertuaari jätkus ning süvaklassidele olid kooliesinemised hea väljund. Eks leidus ka paralleelklassides musikaalseid lapsi, aga nemad said lavale harva ning ega nad sinna eriti kipunudki. Nad tunnetasid, et on teiste kõrval "tavalised" ning see tekitas teatavat alaväärsust. Ega me tollal sellele palju mõelnud, olime kogu hingega kinni oma süvaklassides. Vahe muidugi oli. Mäletan, missugust kontrasti tundsin, kui mul olid tunniplaanis kõrvuti enda kasvatatud 11. ja kallakuta 1. klass.

Kõigis koolides, kus oli mingi kallak, jäi tavaõpe natuke vaeslapse ossa. Muusikaklasside lapsed olid tihti hädas reaalinainetega, nii said teised ennast nende kõrval omakorda "tarkadena" tunda. Aga üldiselt oleks vist hea, kui süvaõppega koolides oleks igas paralleelis mingi kallak, siis ei jää keegi teistest vaesemaks või millestki ilma.

Meie koolis tekitas kallak vahel pingeid isegi kolleegide vahel. Reaalinainete õpetajate silmis oli muusikaõpe liiga olulisel kohal ning nende meelet hoopis tähtsamad ained ei pälvinud vajalikku tähelepanu. Kuni selleni välja, et öeldi – mis mõte on süvaklassidel, kui sealt konservatooriumi edasi ei minda.

Muusika süvaõppe mõte ei olnud siis ega ole praegu valmistada ette tulevase muusikuid, vaid harida huvilisi noori, kujundada nende maitset, kasvatada nooti tundvaid koorilauljaid ja kontserdipublikut. See töö on kandnud vilja. Koorikonkurssidel ja -kontsertidel on liigutav näha, kui palju süvaklasside lõpetanuid laulab kõikides koorides üle Eesti.

Muusika õppimine on selles mõttes eriline, et pilliga tuleb kokku kasvada maast madalast, muidu kõrgemateks muusikaõpinguteks vajalikule tasemele ei jõua. Üldhariduskooli kallak ei saa parimagi tahtmise juures anda instrumendi valdamise oskust, mis lubaks muusikakadeemiasse astuda. Mõnel erialal,

1. september 1972: õpetaja Merike Toro tunnis Tallinna 22. Keskkoolis on 1.b – muusika süvaklass.

nagu koolimuusika või koorijuhtimine, on see piisava andekuse ja töökuse puhul siiski erandina võimalik. Seda hinnatavam siis, et süvaklassidest ongi päris paljudel juhtudel konservatooriumi edasi mindud. Meie omaaegsetest õpilastest näiteks praegused laulupidude üldjuhud Jüri Rent ja Raul Talmar, laulja Pille Kallas-Roomere, muusikaõpetajad Monika Pullerits, Õnne Lüüs, Siiri Veskimäe, Rines Takel, Kersti Lenter jt.

Tööaastad koolis, ehkki need jäid nõukogude aega, on jätnud mulle parimad mälestused. Võib-olla see põlatud aeg isegi toetas mõneti meie tookordset entusiasmi teha asju omamoodi, teisiti ja paremini, kui tehti suures Liidus. See pani haridusministri, koolijuhja ja õpetajad ühte jalga astuma. Muusika süvaklassides ei kasvanud noored punaste laulude vaimus, ehkki pidid neid laulma, nende maailmapilti kujundas pigem muusikaharidus tervikuna. Minu kummaski klassist ei läinud keegi parteiega komsomolitööle, küll aga said kahest noormehest kirikuõpetajad – tookordsetes oludes harv ja haruldane valik.

Süvaklassid on praegu niisama vajalikud või vajalikumadki, kui olid Eiseni ajal. Kõikvõimalike uute ja moodsate kallakute kõrval peaksid lapsed saama ka laiapõhjalist klassikalist muusikaharidust. Võimalusi seda pakkuda on rohkem kui kunagi varem. Eesti noorte professionaalsete muusikute ning kutseliste ja harrastuskooride saavutused maa-

ilmas on enam kui silmapaistvad ning muusika üldhariduski suhteliselt väga heal järjel. Seda suuresti tänu Riho Pätsile, Heino Kaljustele, Ferdinand Eisenile ning paljudele teistele, kes on meie tänapäevasele muusikakasvatusele aluse pannud. Nende tööd on jätkanud ja jätkavad järgmiste põlvkondade entusiastid. Hea tahtmine ning armastus oma ala vastu ületab igasugused olud ja kitsendused, olgu aeg milline tahes.

Kirjandus

1. Pajupuu, A. Toredate muljetega Budapestist. Nõukogude Õpetaja nr 29 (1057) ja 30 (1058), 18. ja 25.07.1964.
2. Päts, R. Muljeid ja järeldusi Rahvusvahelise Muusikalise Kasvatuse Seltsi (ISME) VI konverentsilt Budapestis. Nõukogude Kool, 1964, 10.
3. Relvik, V. Noodiõpetus 1. ja 2. klassis. Nõukogude Kool, 1964, 9 ja 10.
4. Relvik, V. Miks õpilaste muusikalise kuulmise ja lauluvõime tase ei rahulda? Nõukogude Õpetaja nr 39 (1067), 3.10.1964.